

**«МІЖ ІДЕЄЮ І ФОРМОЮ»: РЕЦЕНЗІЇ
МИХАЙЛА РУДНИЦЬКОГО НА УКРАЇНСЬКІ ВИДАННЯ
У ПРЕСІ 20–30-х рр. ХХ ст.**

Софія Когут

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Стаття присвячена одній із найбільш цікавих і насичених сторінок літературної діяльності Михайла Рудницького — рецензуванню. На прикладі рецензій на художні твори українських авторів 20–30-х рр. аналізується літературно-критична позиція М. Рудницького, його естетико-теоретичні погляди на завдання літературної критики, базовані на засадах критичного лібералізму й естетизму. Прослідована також рецепція рецензій М. Рудницького в тогочасній періодиці, реакція авторів рецензованих творів — як ілюстрація культурної, морально-етичної атмосфери Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: *М. Рудницький, рецензування, рецензія, ліберальна критика, літературний естетизм, 20–30-ті рр. ХХ ст.*

The article lights up the one of the most interesting and saturated pages of literary activity of Mykhajlo Rudnytskyj — the criticizing. On the example of reviews on literary works of the Ukrainian authors of 20-30 years of XX c. The critical position of M. Rudnytskyj, his theoretical looks to the tasks of literary criticism, based on principles of critical liberalism and aestheticism is analysed. Traced a reception of reviews by M. Rudnytskyj at periodicals of that time, reaction of authors of peer-reviewed works — as an illustration of cultural, moral and ethical atmosphere of Galicia 20-30 years of XX c.

Keywords: *Mykhajlo Rudnytskyj, criticizing, review, critical liberalism, aestheticism, 20-30 years of XX c.*

Статья посвящена одной из самых интересных и насыщенных страниц литературной деятельности ведущего литературного критика Галичины междвуовенного периода — рецензированию. На примере рецензий на художественные произведения украинских авторов 20–30-х гг. ХХ в. анализируется литературно-критическая позиция М. Рудницкого, его эстетико-теоретические взгляды на роль литературной критики, базирующиеся на принципах критического либерализма и эстетизма. Проследована также рецепция рецензий М. Рудницкого в периодике того времени, реакция

авторов рецензируемых произведений — как иллюстрация культурной, морально-этической атмосферы Галичины 20–30-х гг. XX в.

Ключевые слова: *М. Рудницький, рецензування, рецензія, ліберальна критика, літературний естетизм, 20–30-е гг. XX в.*

Рецензування — одна з найяскравіших, найбагатших і найцікавіших сторінок діяльності Михайла Рудницького — провідного літературного критика міжвоєнного періоду в Галичині. Людина дуже активна й діяльна, М. Рудницький опублікував надзвичайно багато рецензій — і в редагованому ним часописі «Назустріч», і в інших періодичних виданнях, реагуючи на більш чи менш значущі прояви літературного, мистецького, театрального та кінематографічного життя. Завдяки рецензуванню він мав можливість впливати на поточний літературний процес, бути не тільки стороннім його спостерігачем, а й безпосереднім учасником, по-своєму змінювати і розширювати його естетичні горизонти і контексти. І цю можливість М. Рудницький використав сповна. М. Ільницький, характеризуючи літературно-критичну діяльність цієї неординарної особистості, констатував, що «його доробок у цій ділянці літературного життя чи не найбільший за обсягом, і охопити бодай у загальних рисах просто-таки неможливо» [17, с. 74].

Тема рецензування як один із провідних аспектів діяльності М. Рудницького розроблена доволі широко, адже оминати її, висвітлюючи доробок визначного літературознавця і критика, неможливо. Тож більшість дослідників його творчості так чи інакше за торкували це питання. Відзначимо, зокрема, літературний портрет М. Рудницького, вміщений у книзі М. Ільницького «Критики і критерії» [17], розвідку С. Квіта «Естетична доктрина Михайла Рудницького» [19], частина якої присвячена власне літературній критиці М. Рудницького, окремі розділи монографії М. Комариці «Українська «католицька критика»: феномен 20–30-х років XX ст.» [21; 22], у яких, серед іншого, висвітлено естетичні та методологічні принципи М. Рудницького як рецензента та літературного критика, монографію О. Костецької «Жанрова система прози Богдана Лепкого в рецепції літературної критики 30–40-х років XX століття» [25], у якій авторка, аналізуючи літературно-критичну рецепцію прози Б. Лепкого 30–40-х рр., докладно зупинилася, зокрема,

на рецензії М. Рудницького на повість «Мазепа» [43] з циклу оглядів «Історичні й воєнні повісти», простежуючи на її матеріалі естетичні та ідеологічні тенденції літературного процесу Галичини міжвоєнного періоду, дослідження В. Будного «Між ідеєю і формою»: (імпресіоністична критика доби українського модерну)» [8], де літературно-критичний доробок М. Рудницького аналізується як зразок імпресіонізму, розвідки Л. Сироти «Літературна критика М. Рудницького 1920–1930-х рр. і сучасна компаративістика» [54] та «Михайло Рудницький і українські письменники-дебютанти» [64], де діяльність М. Рудницького-рецензента розглянута в компаративістичному аспекті, та ін.

Лева частка рецензій М. Рудницького була опублікована на сторінках «Діла», літературним референтом якого критик був упродовж 16-ти років. Здебільшого ці рецензії з'являлись або у постійній рубриці «3 нових книжок» чи «3 нових видань», або в іншій постійній рубриці «Фейлстон «Діла» (тоді поняття «фейлстон» відрізнялося від сучасного: так, за визначенням Української Загальної Енциклопедії, фейлетоном називалася «невел[ика] стаття в час[описі] на загальні теми» [57]. Можливо, це визначення належить власне М. Рудницькому як одному з авторів енциклопедії, відповідальному за літературну та літературознавчу частину статей). Часами критик публікував серії рецензій (оглядів), об'єднуючи їх за певною ознакою (скажімо, огляд історичних та воєнних повістей, сучасної поезії чи репертуару видавництва), супроводжуючи ці огляди узагальнюючими коментарями. Це були своєрідні спроби подати панораму літературного процесу під певним ракурсом.

У названій монографії М. Комариця, характеризуючи типологічні, жанрові та стилістичні ознаки рецензій у пресі міжвоєнного періоду, писала: «Саме рецензії зримо передають гармонійність чи контрверсійність зв'язку між теоретичною доктриною і літературним чуттям, стверджують наявність чи ж відсутність «літературного слуху» на справжній талант» [22, с. 310]. «Літературний слух» М. Рудницького був досить специфічним: те, що він хвалив, переважно того справді вартувало і зазвичай лишалося вагомим фактом історії української літератури — творчість С. Яблонської, С. Гординського, Ірини Вільде та ін. Інша річ, що хвалити якийсь твір М. Рудницькому траплялося вкрай рідко. Іронічний, критичний

склад розуму не дозволяв йому не лише бути поблажливим, але й позбавляв його того особливого, специфічного чуття, необхідного для розуміння специфіки української літератури, невід'ємною рисою якої є емоційність — аж до сентиментальності, мова серця і душі — на протигагу голосу розуму. Саме тому до М. Рудницького не промовляли навіть раціональні ідеї, продиктовані емоціями, — ідеї патріотизму, релігійності та ін.

Однією з якостей, яких він наполегливо шукав у галицькій літературі, було «відчуття стилю», як її формулював сам критик. У це поняття він вкладав дуже багато — і талант, і літературну культуру, і мовне та естетичне чуття. Більшість критичних оцінок пов'язані з «невиробленою мовою» рецензованих творів. Гарна художня мова була для критика якщо не основним, то одним із визначальних критеріїв художнього рівня твору. Цьому питанню присвячена окрема праця М. Рудницького «Правопис і літературна мова» [50], в якій він висловив власне розуміння проблем мови літературного твору. Йшлося про чистоту мови — не лише етнічну (критик різко реагував на русизми чи полонізми у творах Є. Маланюка, О. Бабія, У. Самчука та інших авторів), а й стилістичну. Так, у рецензії «Ще один Мазепа» [53] на історичну повість Ф. Дудка «Великий гетьман» (1936) [13] критик висловив зауваження щодо навмисної і невмілої архаїзації мови. А в загалом прихильній рецензії на збірку Є. Маланюка «Земна Мадонна» [32] критик не стримався від зауваження: «При дуже великій силі його експресії вражає нас іноді те, що він таки занадто легковажить собі чистоту мови» [51].

Натомість критик відзначав добру мову творів Г. Журби, С. Яблонської, Н. Ливицької-Холодної, С. Гординського. Прихильну оцінку викликали формально-стильові пошуки Ю. Косача та мова його творів. Так, у рецензії «Повість про декабристів на Україні» [49] на його повість «Сонце в Чигирині» [24] М. Рудницький писав: «Автор... має власний стиль, соковиту мову, втягає у себе архаїзми, дає новотвори, має дві неоцінені прикмети культурного письменника, прикмети дуже рідкі у нас: уяву і зрозуміння для іронії... Після повісти Самчука «Волинь» — нова — недільна страва на бідному столі нашої галицької літератури» [49].

В. Будний, аналізуючи естетичні засади рецензій М. Рудницького, писав, що «замість поширеної у передвоєнній критиці ліричної

сповідальності він культивував своєрідну інтелектуальну імпресію, іронічний погляд, грайливий дотеп, їдку іронічність, парадоксальну афористичність... Манеру оцінювати «прижмуреним оком», колочий інтелектуальний есеїзм Рудницький перетворив у самоціль і розвинув до вершин віртуозності», а в традиційних для нього зіставленнях творів української та західноєвропейської літератури його «порівняльні мірки мали приблизний характер, зводилися до відзначення спільного і своєрідного у зіставленні літературних явищ, часто перетворювалися у бароково шедрий потік міжтекстуальних асоціацій, ремінісценцій... він уявляв літературу як грандіозний надтекст» [8, с. 103-104].

Свою світоглядну критико-естетичну позицію М. Рудницький виклав у книзі «Між ідеєю і формою» [45], де на основі філософських теорій А. Бергсона, І. Тена, Б. Кроче, С. Бжозовського проаналізував природу мистецтва, таланту, стилю, питання протистояння форми та змісту твору та ін. Свої погляди на історію української літератури та сучасний йому літературний процес М. Рудницький висловив у книзі «Від Мирного до Хвильового» [36]. Обидві книги мали доволі значний резонанс і були потрактовані як своєрідний постулат «безсвітоглядності» та «ліберальної критики», орієнтованої на західноєвропейські інтелектуальні зразки. Рецензії він писав у цьому ж руслі. Деякі з них, дещо розширені та допрацьовані, згодом увійшли до цих видань, по-іншому зазвучали в ширшому теоретико-літературному контексті.

М. Рудницький у багатьох публікаціях теоретичного та публіцистично-есеїстичного характеру намагався пояснити собі й публіці свою позицію. Так, в есе «Чи можна авторові сказати правду?», опублікованому в часописі «Діло» за 1929 р., критик писав: «Казати авторам правду можуть «критики», що працюють в органах які дбають за те, щоби в дискусії про прояви літератури та мистецтва на першому місці стояли інтереси літератури та мистецтва, себто щоби література та мистецтво стояли поза всякими «інтересами», адже... «свобідний вислів думок потребує мінімального простору» [52].

Власне, брак такого простору спонукав критика шукати його «поза інтересами» політичними, суспільними, ідеологічними та ін. — йому йшлося про свободу від будь-якої ангажованості. Така позиція залежала від способу розуміння речей і від розуміння самого поняття «ангажованості» — більшості галичан саме «ангажованість»

у суспільний рух та розвиток давала простір для вислову і ствердження власної позиції. «Простір» М. Рудницького в ідеалі мав бути вільний від будь-чого, це мала бути творча розмова митців — над головами пересічної публіки, це було тяжіння до елітарності майже в ніцшеанському значенні, певного роду снобізм, який не міг не викликати спротиву в публіки. Така позиція була успадкована ще з неоромантичних уявлень «Молодої Музи», коли поет (чи в цьому разі — критик) протиставлявся загальній масі. Але інший суспільно-історичний контекст переносив цю позицію з естетичного на морально-етичний рівень.

У вже згаданому есе «Чи можна авторові сказати правду?» М. Рудницький також сформулював своє бачення мети та ролі критика: «Не є це висока функція в критиці визначувати кожному письменникові якесь місце в літературі: будувати драбину зі шаблями, по якій лазять історики популярних підручників літератури на те, щоби витягати на дах і комин найбільших чи найбільш популярних письменників» [52].

Характеризуючи різні переконання критиків та їх методи, М. Рудницький писав, що «Є критики, які заявляють, що завданням критика та письменника є впливати на суспільність у дусі корисних для неї ідей та ідеалів, і що вони, очевидячки, найшли ці ідеї та ідеали...» [52]. Для Михайла Рудницького така «педагогічна» (за його визначенням) функція критики зводилася до підтримки націоналістичних, католицьких чи комуністичних переконань, що, на його думку, однозначно звужувало необхідний інформаційний та світоглядний простір.

М. Рудницький перед літературною критикою ставив ширші і складніші завдання: «Така форма критики, що є самою спробою стати літературним твором стає самою сповіддю... Вона є тим складніша, чим щиріша, чим більше надихана бажанням охопити психологію другої людини...» [52]. При такому розумінні ролі критика в діалозі автора і рецензента критик стає мало не співтворцем поруч з автором.

Через безоглядну провокативність М. Рудницького-рецензента його ім'я завжди було пов'язане з постійними сварками, непорозуміннями, образами. Він не «щадив» нікого, однаково різко відгукуючись на твори як противників, так і приятелів. Так, у рецензії на поезію О. Бабія Рудницький писав: «З усіх обвинувачень,

звернених проти «Діла» і його співробітників, одно є явною неправдою: що ми в оцінці людей і чужої діяльності, суспільної чи літературної, слухаємо особистих чи гурткових мотивів» [41]. Наперед виправдовуючись за різкість свого осуду, зазначає: «Ми на цих сторінках силкуємось оцінювати ворогів так, як хотіли би, щоби вони писали про нас. Уже не один мій приятель нарікав, що я був суворіший для нього, як для своїх противників. Любов літератури є жорстока» [41].

Нині, з перспективи часу, власне реакція на ці випадки (інша річ, справедливі чи ні) може свідчити про моральний, етичний, культурний рівень його «противників». Дуже рідко Рудницький знаходив розуміння у публіки.

Так було, наприклад, із критикою повісті А. Чайковського «Панич» [60], вміщеною в огляді «Казки і провінціальна повість» [44]. В цьому огляді іронія рецензента виявилась такою тонкою, а оцінка настільки двозначною, що автор твору в листах до Я. Гординського, І. Огієнка, К. Студинського скаржився на те, що вона занадто «пітійська» (загадкава): «По критиці Михайла Рудницького в «Ділі» я не знав, як це маю розуміти, бо критика була дуже пітійська. Можна її брати так, що це нічого не варте, або й так, що воно таки щось є на тому» [30]. Властиво, нічого загадкового і «пітійського» в тій критиці не було: М. Рудницький заявив, що повість А. Чайковського занадто ясна і проста, «немовби ділове справоздання у громадянській справі», та що автор «характером свого твору з незвичайною ясністю обмежив, чи пак: поширив сферу своїх читачів, звертаючись до маси, яка потребує лектури невибагливої та повчаючої як проповідь» [44], додаючи іронічний коментар, що загалом критик не може дорікати авторові за надмірну ясність і простоту, але... Тобто критик звинувачував автора у вживанні тієї ж «педагогічної» стилістики.

Ця іронічна заувага вразила Чайковського настільки, що навіть через декілька років він у листі до І. Огієнка (теж ображеного на М. Рудницького — за різку критику часопису «Рідна мова», який редагував Огієнко), натякаючи на М. Рудницького, докоряв львівським критикам, що вони нехтують письменником, бо він не «взорується» на французькій літературі, «а у п. М. Руд[ницького], що не по-французьки, то не має вартості» [31, с. 504].

Прикладом своєрідної джентльменської «дуелі» на шпальтах періодики може бути історія рецензій М. Рудницького на твори О. Бабія. Перші рецензії критика на поезію О. Бабія — прихильні. Так, в огляді «З нових поезій» [40] критик відзначив тонку лірику поета у його збірці 1923 р. [7], а в огляді «Два поети» [37] подав високу оцінку поемі «Гуцульський курінь» [1].

Непорозуміння почалися, коли О. Бабій надіслав М. Рудницькому на рецензію свою поетичну збірку «За щастя оmanoю : еротика» [2]. Критик опублікував цю рецензію у вигляді відкритого листа до автора під назвою «З оман любовної лірики» [41]. Рецензію М. Рудницький почав із джентльменського «поклону», заявивши, що поет робить честь «Ділу», надсилаючи йому свою збірку для рецензії. Аналізуючи інтимну лірику О. Бабія, вміщену в збірці, М. Рудницький доволі делікатно, як на нього, писав, що «Ніщо так легко не цукріє, як любовна лірика» [41], порівняв цю поезію з «конфігурою», яка потребує певного часу для готовності, намагаючись образними алегоріями пояснити, що твори О. Бабія емоційні, але не продумані до кінця й замало цікаві формально.

О. Бабій у відповідь опублікував на сторінках «Діла» жартівливу віршовану відповідь «Лист до критика (Відповідь М. Рудницькому на рецензію моєї збірки «За щастя оmanoю»):

*«Критику любий! Хоч про Вас голосять, Що злобні Ви і з'їдливі як Мефісто...», проте «поет до критика прихильний...», тож —
«Я міг би з помсти бороду Вам рвати,
Та тільки скажу критикові свому:
«Це дуже легко твір критикувати,
Та дуже трудно твір писать самому!» [3].*

До аналізу творчості О. Бабія М. Рудницький повернувся у 1930 р. в панорамному огляді сучасної української поезії «Перші стежки й перехресні» [47], один з випусків якого (за 6 червня) було присвячено збірці О. Бабія «Перехрестя» [5]. Провідною думкою тут було те саме твердження, що вірші О. Бабія — емоційні аж до банальності, але на таку банальність треба мати сміливість, і що «Це сто разів краще, ніж шукати нових прехитрих слів у надії, що вони доведуть поета самі до нових думок» [47].

В 1931 р. Рудницький опублікував іронічну рецензію «З гімназійних поривів» [39] на повість О. Бабія «Перші стежі» [6], яка

вийшла у видавництві «Червона калина». Повісті О. Бабія з часів січового стрілецтва критик не прийняв і не зрозумів, звинуватив у наївності, надто сильній емоційній заангажованості, відсутності належного суспільного й історичного аналізу та ін. Ображений автор опублікував «Отвертий лист до критика (Відповідь д-р. М. Рудницькому на його рецензію моєї повісті «Перші стежі»)» [4], де заявив, що у цій рецензії критик зневажив не лише його твір, а й його самого, бо «...Ви, оборонець т. зв. об'єктивності й лібералізму та гуманності, а тим самим об'єктивізму й абстрактного надполітичного естетизму в літературі» [4], а світогляд Бабія — діаметрально протилежний, що наївний героїзм і мусить бути наївним, бо інакше його не буде взагалі, і що саме таким він був у Січових стрільців. А ще — не можна порівнювати українську дійсність і умови з тими, в яких працювали Г. Флобер і А. Франс, твори яких М. Рудницький ставить за зразок жанру.

У примітці до відкритого листа О. Бабія М. Рудницький роздратовано написав: «...відкладаю дискусію з ним про літературу й критику аж до часу, коли він дозріє до неї разом зі своїми гімназійними героями» [4, прим. М. Рудницького].

Часопис «Зиз», співробітниками якого були обидва письменники, опублікував карикатуру ЕКО (Едварда Козака) «Суд над Бабієм» з таким підписом: «О. Бабій написав повість «Перші стежі», яка викликала живі дискусії в літературних кругах. В обороні О. Бабія стануло українське жіноцтво» [20]. Це вже не була джентльменська розмова. Дискусія скінчилася черговим конфліктом.

Резонансним виявився й огляд «Історичні й воєнні повісті» [43] (у ньому йдеться, зокрема, про третій том трилогії Б. Лепкого «Мазепа» [28], твір К. Гриневичевої «Шеломи в сонці» [9], Ю. Опільського «Тінь велитня» [33], книги Ф. Дудка «Чорторій» [16] та «Квіти і кров» [14], Р. Купчинського «Перед навалою» [26], Ю. Шкрумеляка «Чета крилатих» [62]), навколо якого розгорнулася своєрідна дискусія між критиком та авторами, яких, як вони казали, Рудницький «знищив». Був організований навіть вечір під назвою «Літературний Ярмарок», в якому взяли участь І. Чернява, А. Курдидик, Я. Курдидик, Б. Кравців, В. Лопушанський та ін. На закінчення Ярмарку відбувся «Літературний Суд», що, як писав автор репортажу й один із «ображених» М. Рудницьким

Ю. Шкрумеляк, «мав бути сатиричним представленням і опрокиненням критики д-ра Михайла Рудницького, що недавно в «Ділі» помістив свої рецензії на найновіші наші історичні повісті і в тих рецензіях... постарався підшукати самі відемні сторони нашого нового добутку... та злобою й зворотами, непрактикованими в поважній критиці, наче завзявся обнизити всяку вартість тих творів» [61]. Автор католицького часопису «Новий час» О. Дніпровський оголосив М. Рудницького (не називаючи його прізвища) «критиком з Айфлевої вежі», який з неї «бачить тільки те, що дорівнює своєю величиною вежі...», а все решта, зокрема українське, для нього не існує» [12].

Проте були і прихильні відгуки. Так, оглядач «Нових Шляхів», що сховався під криптонімом Е. Я. (мабуть, Євген Яворовський), констатував, що «критик хотів дати приклад об'єктивності і пробував сказати своїм товаришам і близьким і знайомим нецукровану правду» [63]. Ще один автор, Ф. Дудко, у репліці «Поваги до критики» писав: «Всяка критика... є конечною передумовою культурного і мистецького розвитку організму-нації. ... ті спроби річевої критики, з якими виступив в останніх днях на сторінках «Діла» д-р М. Рудницький в час повної нашої безкритичності і дегустування читача через безкритичність — треба тільки щиро й тепло вітати...» [15].

Врешті, у репліці «Два покривджені — автор і критик» [38], яку М. Рудницький надрукував як відповідь Ф. Дудкові на його публікацію, критик, напіввиправдовуючись, а напівзахищаючись, заявив, що порівняно з критиком автор має більше можливостей впливати на аудиторію: «Він може користуватись квітами поезії і запахом крові. А критик мусить навіть захоплення перепустити крізь призму холодної рефлексії». Адже «публіка має жіночу вдачу; їй легше промовити до серця, ніж до розуму» [38].

Проте тут М. Рудницький не зовсім послідовний: власне «холодної рефлексії» й відстороненості в його рецензіях майже немає: їх емоційність, їдка і гостра тональність часто переключала їх із об'єктивного реєстру на особистісний. Парадоксом М. Рудницького було те, що, властиво, найбільше «холодної рефлексії» було в його поезії, у чому його звинувачували більшість критиків — від Б. І. Антонича до О. Бабія.

Резонансною була також дискусія навколо гострої й категоричної рецензії «Повість, буцім-то релігійна» [48] на твір Н. Королевої «1313: повість з середньовіччя» [23], у якій М. Рудницький знаходить «смертельні гріхи проти духа мови та стилю». Критик не сприйняв ні ідеї твору Н. Королевої, ні його релігійної та теософської основи, ні мовних і стилістичних пошуків авторки, звинувативши її в незнанні та нерозумінні історії, філософії та й самого духу Середньовіччя та назвавши повість не релігійною і не католицькою. Критика тут була настільки несправедлива та непослідовна, несподівана навіть для такого контроверсійного критика як М. Рудницький (адже зазвичай він схвалював мовно-стилістичне новаторство, не кажучи вже про тему з історії Європи, яка мала б йому імпонувати), що викликала гостру дискусію на сторінках періодики. Опоненти в аргументованих виступах (П. Ісаїв [18], М. Демкович-Добрянський [10], А. Курдидик [27] та ін.) звинуватили М. Рудницького в позалітературних критеріях оцінювання (адже Н. Королева була головною суперницею протеже М. Рудницького Ірини Вільде на літературному конкурсі Товариства Письменників та Журналістів), необ'єктивності, непослідовності, а головне — в несправедливості оцінки релігійної та моральної основи роману (критик піддав сумніву саме релігійне спрямування твору). Можна запідозрити, що власне потужний морально-етичний «нерв» твору викликав різку реакцію М. Рудницького, для якого «Ідея» не могла стояти ні над, ні поруч зі «Стилем» і для якого часами «моральність» означала прямотинійність і наївність. Проте в цьому разі все було складніше: у творчості Н. Королевої Ідея не протистояла Стилю, йшлося про складний етично-естетичний, духовний та релігійний пошук, що, мабуть, не вписувалося в літературну концепцію М. Рудницького. Тож можемо лише констатувати літературну поразку критика-інтелектуала, який не повірив в естетичну вартість моралі в літературі.

Повертаючись до теми конфліктів і непорозумінь, можна стверджувати, що одним із найдраматичніших є тривалий конфлікт М. Рудницького та Я. Цурковського, спричинений іронічним відгуком «Вечір несвідомого гумору» [35] про авторський вечір Я. Цурковського, влаштований Товариством наукових викладів

ім. П. Могили. Амбітного молодого галицького футуриста з претензіями на оригінальність і модерність, скептицизм критика образив та обурих настільки, що він вибухнув публікацією «Моя прилюдна відповідь Мих. Рудницькому: збанкрутований віршун загибаючої кліки в літературно-критичному замотиличенні» [59], яку видав власним накладом. Сама назва свідчить про стилістику і тон цієї прилюдної відповіді. Варшавський часопис «Наша бесіда», оглядаючи картину львівського літературного життя у постійній рубриці «Література — Наука — Мистецтво: Літературні відомості», прокоментував ситуацію іронічною реплікою «Дивні звичаї», автором якої, мабуть, був головний редактор часопису В. Островський: «Обминаємо питання, хто має більше рації — рецензент, який каже, що автор — бездарність, чи автор, який твердить те саме — про критика; обминаємо також і взагалі взаємини львівської богеми... але не можемо не стати на захист дорогоцінного паперу, праці складача, друкарської фарби й електрики... 8 сторінок... псування повітря. Батога, бігме, батога треба» [11].

А 1927 р. Я. Цурковський, тепер як головний редактор футуристичного часопису «Літературні вісті: місячник літературно-мистецької критики, інформації й полеміки», надав шпальти свого видання для публікації яскравої й резонансної філіппіки О. Турянського «Рецензент і критик» [56] — у відповідь на критичний відгук М. Рудницького про комедію О. Турянського «Раби» [46]. У ній ішлося, як писав О. Турянський, «про «рецензійну фізіономію» М. Рудницького — змалювання його «патрету» науково-естетично-критично-фейлетоністичним способом» [56]. Сучасний дослідник творчості О. Турянського А. Печарський коментує цю публікацію так: «...Молодомузівець М. Рудницький... із їдким сарказмом дорікав автору «Рабів» за «манію грандіози». Проте О. Турянський відповіддю «Рецензент і критик» значно перевершив свого нападника. Полеміка обох митців відзначалася цілою низкою дотепів і порівнянь, що для сучасних читачів може служити гумористичним зразком-документом української «приязні» 20-х років ХХ ст. серед нашої інтелігенції» [34, с. 68-69].

Проте, мабуть, повної сатисфакції від цієї публікації Я. Цурковський не отримав і, ображений на М. Рудницького та озлоблений

зневагою його амбіцій, він опублікував на сторінках свого видання розлогу (4 газетні сторінки) статтю «Деологічний «Fleischzettel» і неідеологічні «tringelbd'и» монструальних Ботокудів (25 пунктів нинішньої нашої конституції «jak chto chce» на Господнє перед-виборче Різдво)» [58], повністю присвячену гострій критиці діяльності М. Рудницького, зокрема, його контактів з польською владою і пресою, і написану в лайливому гнівно-саркастичному тоні. Критика звинувачено у продажництві, якихось потаємних, майже мафіозних політичних зв'язках та ін.

Зрештою, на цьому конфлікт не вичерпався і мав подальші наслідки в далекій тоді перспективі радянських часів, коли злопам'ятний Я. Цурковський, скориставшись своїм становищем (він обіймав посаду секретаря Львівського Оргкомітету Спілки письменників), різко виступив проти кандидатури М. Рудницького, коли в 1940 р. той хотів вступити до Спілки письменників. Ця ситуація докладно описана у спогадах Остапа Тарнавського: «Цурковський горів ненавистю до Михайла Рудницького за якусь рецензію, чи більше — за брак рецензій на його вірші. Тож і вибрав нагоду прийому М. Рудницького у Спілку, щоб на ньому помститись» [55, с. 30-32].

Таких драматичних сюжетів у творчій біографії М. Рудницького було чимало. Ця неординарна постать, пульсуючи енергією, провокуючи, а при тому «примруженим оком» іронічно оцінюючи літературне життя навколо себе, постійно відіграла в історії української літератури роль «збудника літературного процесу» [17, с. 76], як писав М. Ільницький, своєрідного «ферменту», необхідного для повнокровного існування живої літератури. З іншого боку, саме такі «сюжети» можуть додати не одну цікаву деталь як для дослідження духовної, морально-етичної атмосфери міжвоєнного періоду загалом, так і для характеристики окремих «персонажів» цих сюжетів зокрема: їх реакції на провокацію, бачення своєї творчості та розуміння завдань літератури.

1. *Бабій О.* Гуцульський курінь : поема / *Олесь Бабій*. — Прага, 1927. — 153 с.
2. *Бабій О.* За щастя оmanoю : еротика / *Олесь Бабій*. — Львів : Новина, 1929. — 48 с.

3. *Бабій О.* Лист до критика (Відповідь М. Рудницькому на рецензію моєї збірки «За щастя оманю») / *Бабій Олесь* // Діло. — 1929. — 3 груд. — С. 5.
4. *Бабій О.* Отвертий лист до критика (Відповідь д-р. М. Рудницькому на рецензію моєї повісти «Перші стежі») / *Д-р Ол. Бабій* // Діло. — 1931. — 13 берез. — С. 2-3.
5. *Бабій О.* Перехрестя : поезія / *Олесь Бабій.* — Львів : Новина, 1930. — 67 с.
6. *Бабій О.* Перші стежі : повість / *Олесь Бабій.* — Львів : наклад Вид-ва «Червона Калина», 1931. — 339 с.
7. *Бабій О.* Поезії: Із циклів: «Прамати», «Під шум Прута» / *Ол. Бабій.* — Львів ; Київ : наклад Вид-ва «Новина», 1923. — 32 с.
8. *Будний В.* «Між ідеєю і формою» (імпресіоністична критика доби українського модерну) / *Василь Будний* // Вісник Львівського університету. Сер. філологічна / ЛНУ ім. І. Франка. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. — Вип. 35. — С. 93-104.
9. *Гриневичева К.* Шеломи в сонці : історична повість / *Катря Гриневичева.* — Харків : Рух, 1929. — 232 с. — (Бібліотека історичних романів і повістей).
10. *Демкович-Добрянський М.* Спец від середньовіччя і повість із середньовіччя / *М. Демкович-Добрянський* // Дзвони : літ.-наук. журнал. — 1936. — Чис. 1-2. — С. 71-74.
11. Дивні звичаї : [репліка] // Наша бесіда. — 1926. — 5 лип. (чис. 13). — С. 4. — Без підп.
12. *Дніпровський О.* Як я це бачу... Рефлексії після Літературного вечора «Червоної Калини» : [репліка] / *О. Дніпровський* // Новий Час : ілюстр. щоденник. — 1930. — 3 лют. — С. 2.
13. *Дудко Ф.* Великий гетьман : повість / *Федір Дудко.* — Львів : Укр. культура, 1936. — 238 с.
14. *Дудко Ф.* Квіти і кров / *Федір Дудко.* — Львів : Червона Калина, 1928. — 192 с.
15. *Дудко Ф.* Поваги до критики (Дещо з нагоди критичних виступів д-ра М. Рудницького) : [репліка] / *Федір Дудко* // Діло. — 1929. — 1 жовт. — С. 2-3.
16. *Дудко Ф.* Чорторий: (Фільми української боротьби 1919–1920 рр.) / *Федір Дудко.* — Львів : Червона Калина, [1928]. — 187 с.
17. *Ільницький М.* Від ідеї до форми (Михайло Рудницький) // *Ільницький М.* Критики і критерії : літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст. / *Микола Ільницький.* — Львів : ВНТЛ, 1998. — С. 52-78.

18. *Ісаїв П.* Чи справді повість «буцім-то релігійна»? : [рецензія] / *Петро Ісаїв* // Дзвони : літ.-наук. журнал. — 1936. — Чис. 1-2. — С. 69-71.
19. *Квіт С.* Естетична доктрина Михайла Рудницького (Літературна критика) / *Сергій Квіт* // *Визвольний шлях* : сусп.-політ., наук. і літ. місячник / ОУН. — 2000. — Кн. 9, верес. — С. 70-79.
20. [Козак Е.]. Суд над Бабієм : [карикатура] / *ЕКО* // *Зиз* : журнал сатири та гумору. — 1931. — 1 лют. — С. 4.
21. *Комариця М.* «Аж до меж бунту...»: католицька й ліберальна критика // *Комариця М.* Українська «католицька критика»: феномен 20–30-х років ХХ ст. : [монографія] / *Мар'яна Комариця* ; НАН України, ЛНБ України ім. В. Стефаника, Від-ня «НДЦ періодики». — Львів, 2007. — С. 157-165 : портр.
22. *Комариця М.* Теоретичні концепції у дзеркалі рецензій: літературно-критичні рецептивні форми // *Комариця М.* Українська «католицька критика»: феномен 20–30-х років ХХ ст. : [монографія] / *Мар'яна Комариця* ; НАН України, ЛНБ України ім. В. Стефаника, Від-ня «НДЦ періодики». — Львів, 2007. — С. 212-310.
23. *Королева Н.* 1313: повість із середньовіччя / *Наталена Королева*. — Львів, 1935. — 163 с. — (Бібліотека «Дзвонів» ; чис. 9).
24. *Косач Ю.* Сонце в Чигирині : (повість про декабристів на Україні) / *Юрій Косач* ; з послів'ям і прим. *М. Голубця*. — Львів : наклад І. Тиктора, 1934. — 128 с.
25. *Костецька О.* Жанрова система прози Богдана Лепкого в рецепції літературної критики 30–40-х років ХХ століття : [монографія] / *Олена Костецька*. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. — 73 с.
26. *Купчинський Р.* Перед навалою : повість зі стрілецького життя / *Роман Купчинський*. — Львів : Червона Калина, 1928. — 192 с.
27. *Курдидик А.* Табу? Кілька слів до нашої дискусії : [репліка] / *Анатоль Курдидик* // *Неділя*. — 1936. — 19 берез. — С. 5.
28. *Лепкий Б.* Мазепа : трильоґія / *Богдан Лепкий*. — Київ ; Ляйпціг : Укр. Накладня, 1927. — Т. 3 : Батурин : іст. повість. — 416 с.
29. *Лепкий Б.* Полтава : [повість] / *Богдан Лепкий*. — Львів : [Б. в.], 1929. — 415 с.
30. [Лист А. Чайковського до Я. Гординського від 28 травня 1927 р., м. Коломия] // *Чайковський А.* Спогади. Листи. Дослідження / *Андрій Чайковський* ; ЛНУ ім. І. Франка, наук. бібліотека ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; Наук. фундація А. Чайковського. — Львів, 2002. — Т. 2. — С. 270-271.

31. [Лист А. Чайковського до І. Огієнка від 8 січня 1933 р., м. Коломия] // *Чайковський А.* Спогади. Листи. Дослідження / *Андрій Чайковський*; ЛНУ ім. І. Франка, наук. бібліотека; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Наук. фундація А. Чайковського. — Львів, 2007. — Т. 4. — С. 503-505.
32. *Маланюк Е.* Земна Мадонна: IV книга лірики / *Евген Маланюк*. — Львів: Київ, 1934. — 102 с.
33. *Опільський Ю.* Тінь велитня: оповідання з 1812 р. / *Юліян Опільський*. — Львів, 1927. — 280 с.
34. *Печарський А.* Поетика творчості Осипа Туряньського: [монографія] / *Андрій Печарський*; ЛНУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. ім. акад. М. Возняка. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 202 с.
35. *Рудницький М.* Вечір несвідомого гумору (Тов-о наукових викладів ім. П. Могили): [відгук] / *М. Рудницький* // *Діло*. — 1926. — 25 квіт. — С. 4.
36. *Рудницький М.* Від Мирного до Хвильового / *Михайло Рудницький*. — Львів: наклад Вид. Спілки «Діло», 1936. — 439 с.
37. *Рудницький М.* Два поети: [огляд] / *Мих. Рудницький* // *Діло*. — 1927. — 2 квіт. — С. 2. — Огляд кн.: Авлева жертва. Трівожні дні. Безсонні ночі. Огні на долах. Огні на горах: поезії й сатири / *Юра Шкрумеляк*. — Коломия: Загальна книгозбірня, 1926. — 127 с.; Гуцульський курінь: поема / *Ол. Бабій*. — Прага, 1927. — 153 с.
38. *Рудницький М.* Два покривджені — автор і критик: [репліка] / *Мих. Рудницький* // *Діло*. — 1929. — 1 жовт. — С. 3-4.
39. *Рудницький М.* З гімназійних поривів: [рецензія] / *Мих. Рудницький* // *Діло*. — 1931. — 5 берез. — С. 3. — Рец. на кн.: Перші стежі: повість / *Ол. Бабій*. — Львів: Червона Калина, 1931. — 339 с.
40. *Рудницький М.* З нових поезій: [огляд] / *Мих. Рудницький* // *Діло*. — 1923. — 17 листоп. — С. 7. — Огляд кн.: За честь і волю / *П. Карманський*. — Прудентопіль; Парана, 1923. — 28 с.; Поезії / *Ол. Бабій*. — Львів: наклад Вид-ва «Новина», [1923]. — 32 с.; Ніч кохання / *В. Бобинський*. — Львів: Молочний Шлях, [1923]. — 17 с.
41. *Рудницький М.* З оман любовної лірики (Лист до О. Бабія) / *М. Рудницький* // *Діло*. — 1929. — 1 груд. — С. 2-3.
42. [*Рудницький М. І.*] Захоплення мандрівками та морем: [рецензія] / *м. р.* // *Діло*. — 1935. — 16 листоп. — С. 4. — Рец. на кн.: Буруни: поезії / *Святослав Гординський*. — Львів: Варяг, 1936. — 62 с.
43. *Рудницький М.* Історичні й воєнні повісті: [огляд] / *Мих. Рудницький* // *Діло*. — 1929. — 17-29 верес.

44. [Рудницький М.]. Казки і провінційальна повість : [огляд] / м. р. // Діло. — 1927. — 31 берез. — С. 2. — Огляд кн. : Українські народні казки. Т. 1, 2 / П. Чубинський ; за ред. А. Крушельницького. — Київ ; Відень ; Львів : Чайка, [1926]. — Т. I. — 171 с. ; Т. II. — 201 с. ; Панич : повість з галицького життя / А. Чайковський. — Тернопіль : Поділля, 1926. — 258 с.
45. Рудницький М. Між ідеєю і формою / Михайло Рудницький. — Львів : наклад Вид. Спільки «Діло», 1932. — 243 с.
46. Рудницький М. Нескромна комедія і дві скромні збірки : [огляд] / Мих. Рудницький // Діло. — 1927. — 1 квіт. — С. 2. — Огляд кн. : Раби : [комедія] / Осип Турянський. — Рогатин, 1927. — 160 с. ; От так собі : мініятури / Богдан Лепкий. — Львів, 1926. — 129 с. ; Грішник : нариси / Василь Софронів. — Львів, 1927. — 111 с.
47. Рудницький М. Перші стежки й перехресні : [огляд] / Мих. Рудницький // Діло. — 1931. — 5-11 черв.
48. [Рудницький М.]. Повість, буцім-то релігійна : [рецензія] / м. р. // Діло. — 1936. — 19 лют. — С. 5-6. — Рец. на кн.: 1313 : повість з середньовіччя / Наталя Королева. — Львів : Дзвони, 1935. — 113 с.
49. [Рудницький М.]. Повість про декабристів на Україні : [рецензія] / м. р. // Діло. — 1934. — 7 листоп. — С. 7 ; 16 листоп. — С. 7. — Рец. на кн.: Сонце в Чигирині / Юрій Косач ; з послів'ям і прим. М. Голубця. — Львів : наклад І.Тиктора, 1934. — 128 с.
50. Рудницький М. Правопис і літературна мова / Михайло Рудницький. — Львів : Червона Калина, 1930. — 75 с.
51. [Рудницький М.]. [Рецензія] / м. р. // Діло. — 1935. — 23 січ. — С. 7. — Рец. на кн.: Земна Мадонна : IV книга лірики / Євген Маланюк. — Львів : Київ, 1934. — 102 с.
52. Рудницький М. Чи можна авторові сказати правду? : [есе] / Мих. Рудницький // Діло. — 1929. — 14 верес. — С. 2 ; 15 верес. — С. 2-3.
53. [Рудницький М.]. Ще один Мазепа : [рецензія] / м. р. // Діло. — 1936. — 27 груд. — С. 7. — Рец. на кн.: Великий гетьман : іст. роман / Федір Дудко ; іл. М. Бутовича. — Львів : Укр. культура, 1936. — 238 с.
54. Сирота Л. Літературна критика М. Рудницького 1920–1930-х рр. і сучасна компаративістика / Лілія Сирота // Вісник Львівського університету. Сер.: Іноземні мови. — Львів, 2012. — Вип. 20, ч. 2. — С. 142-153.
55. Тарнавський О. Літературний Львів. 1939–1944 : спомини / Остап Тарнавський. — Львів : Просвіта, 1995. — 135 с. : іл.

56. *Турянський О.* Рецензент і критик / *д-р Осип Турянський* // Літературні вісти. Les nouvelles litteraires ukrainiennes : місячник літературно-мистецької критики, інформації й полеміки. — 1927. — Лип.-серп. (чис. 3-4). — С. 6-10.
57. Фейлетон : [енцикл. гасло] // Українська Загальна Енциклопедія : книга знання : в 3 т., багато ілюстрована, з кольоровими таблицями, мапами та образками / під гол. ред. *Івана Раковського*. — Львів ; Станиславів ; Коломия : Вид. Кооперативи «Рідна школа», [1935]. — Т. третій : С-Я. — Ствб. 1039.
58. *Цурковський Я.* Идеологічний «Fleischzettel» і неідеологічні «tringelbd'и» монструальних Ботокудів (25 пунктів нинішньої нашої конституції «jak chto chce» на Господнє передвиборче Різдва) / *Ярослав Цурковський* // Літературні вісти. Les nouvelles litteraires ukrainiennes : місячник літературно-мистецької критики, інформації й полеміки. — 1927. — Верес.-груд. (чис. 5-8). — С. 5-8.
59. *Цурковський Я.* Моя прилюдна відповідь Мих. Рудницькому: збанкований віршун загибаючої кліки в літературно-критичному замо-тиличенні / *Ярослав Цурковський*. — Львів : наклад автора, 1926. — 7 с.
60. *Чайковський А.* Панич : повість / *Андрій Чайковський*. — Львів ; Тернопіль ; Нью-Йорк : Поділля, 1926. — 258 с.
61. *Шкрумеляк Ю.* Літературний Ярмарок / *Юра Шкрумеляк* // Новий Час : ілюстр. популярний часопис. — 1929. — 9 груд. (чис. 139). — С. 8. — (Література і мистецтво : тижневий додаток. — 1929. — Груд. (чис. 29).
62. *Шкрумеляк Ю.* Чета крилатих : Дивні пригоди з воєнних часів : повість / *Юра Шкрумеляк*. — Львів : Червона Калина, 1929. — 261 с.
63. [*Яворовський Є.?*]. Михайло Рудницький. Історичні й воєнні повісти : [рецензія] / *Е. Я.* // Нові шляхи. — 1929. — Чис. 6. — С. 349-350.
64. *Sirota L.* Михайло Рудницький і українські письменники-дебютанти / *Lilia Sirota* // Slavia Orientalis / Pol. Akademia nauk, Wydział nauk społecznych, Komitet Słowianoznawstwa. — Warszawa, 2011. — N 1 (roczn. LX). — S. 49-66.